

ВИКРИВАЧІ КОРУПЦІЇ

1 січня 2020 року набув чинності Закон «Про внесення змін до закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції».

Національне агентство підготувало відповіді на найбільш поширені запитання про викривачів корупції, гарантії захисту їх трудових прав та умови отримання винагороди викривачем.

Хто такий викривач?

Викривач – фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання.

Крім того, відповідно до внесених до Кодексу України про адміністративні правопорушення змін **викривач є свідком** у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією (частина третя статті 272).

Разом з тим, згідно з внесеними до Кримінального процесуального кодексу України змінами **викривач** – фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, звернулася із заявою або повідомленням про корупційне кримінальне правопорушення до органу досудового розслідування та є **заявником** (пункти 16-2 та 25 частини першої статті 3).

Права та гарантії захисту викривачів поширюються на **близьких осіб** викривача (частина третя статті 53³ Закону України «Про запобігання корупції»).

Звертаємо увагу, що згідно з приміткою до статті 53 Закону України «Про запобігання корупції» близькими особами викривача є особи, зазначені в абзаці четвертому частини першої статті 1 Закону України «Про запобігання корупції», а саме:

члени сім'ї, а також чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний та двоюрідний брати, рідна та двоюрідна сестри, рідний брат та сестра дружини (чоловіка), племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, батько та мати дружини (чоловіка) сина (дочки), усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням зазначеного суб'єкта.

При цьому члени сім'ї – це:

- а) особа, яка перебуває у шлюбі із викривачем, та діти викривача до досягнення ними повноліття – незалежно від спільного проживання із викривачем;
- б) будь-які особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки із викривачем (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Коли виникають права та гарантії захисту викривача?

Права викривача виникають з моменту повідомлення інформації про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції».

На який термін набувається статус викривача?

Законом України «Про запобігання корупції» не визначено термін, на який фізична особа набуває статус викривача.

Чи втрачає викривач право на передбачені Законом України «Про запобігання корупції» права та гарантії захисту у разі непідтвердження наведених у його повідомленні фактів?

Законом України «Про запобігання корупції» не визначено умовою, за якої фізична особа є викривачем, підтвердження викладеної у її повідомленні інформації про порушення вимог цього Закону іншою особою.

Таким чином, у разі не підтвердження наведених у повідомленні фактів викривач не втрачає права та гарантії захисту, передбачені Законом України «Про запобігання корупції».

За яких умов повідомлення підлягає розгляду?

Повідомлення підлягає розгляду за сукупності наступних умов:

містить інформацію про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції»; якщо наведена у повідомленні інформація стосується конкретної особи; повідомлення містить фактичні дані, які можуть бути перевірені.

Які існують канали для повідомлень?

внутрішні канали повідомлення – способи захищеного та анонімного повідомлення інформації, яка повідомляється викривачем керівнику або уповноваженому підрозділу (особі) органу або юридичної особи, у яких викривач працює, проходить службу чи навчання або на замовлення яких виконує роботу;

зовнішні канали повідомлення – шляхи повідомлення інформації викривачем через фізичних чи юридичних осіб, у тому числі через засоби масової інформації, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки;

регулярні канали повідомлення – шляхи захищеного та анонімного повідомлення інформації викривачем НАЗК, іншому суб'єкту владних повноважень, до компетенції якого належить розгляд та прийняття рішень з питань, щодо яких розкривається відповідна інформація.

Які заходи можуть бути вжиті викривачем для захисту?

Заходами захисту викривача та його близьких осіб у зв'язку із здійсненим повідомленням про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» можуть бути:

- 1) за наявності загрози життю, житлу, здоров'ю та майну викривача, його близьких осіб – звернення до правоохоронних органів;
- 2) при порушенні трудових прав викривача, його близьких осіб або загрозі їх порушення:
 - інформування керівника або роботодавця про права та гарантії захисту викривача, передбачені Законом України «Про запобігання корупції» та необхідність їх дотримання;
 - звернення до Національного агентства з питань запобігання корупції;
 - звернення до відповідного суду.

Які права має викривач?

- бути повідомленим про свої права та обов'язки;
- отримувати підтвердження прийняття та реєстрації повідомлення;
- на безоплатну правову допомогу у зв'язку із захистом прав викривача;
- на конфіденційність;
- повідомляти про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» анонімно;
- у разі загрози життю і здоров'ю на забезпечення безпеки щодо себе та близьких осіб, майна та житла або на відмову від таких заходів;
- на відшкодування витрат у зв'язку із захистом прав викривачів, витрат на адвоката у зв'язку із захистом прав особи як викривача, витрат на судовий збір;
- на винагороду у визначених законом випадках;
- на отримання психологічної допомоги;
- на звільнення від юридичної відповідальності у визначених законом випадках;
- на отримання інформації про стан та результати розгляду, перевірки та/або розслідування за фактом повідомлення ним інформації.

Які гарантії захисту у разі загрози життю, здоров'ю та майну викривачів та близьких осіб?

За наявності загрози життю, житлу, здоров'ю та майну викривачів, їх близьких осіб у зв'язку із здійсненим повідомленням про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією

правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» правоохоронними органами до них можуть бути застосовані правові, організаційно-технічні та інші спрямовані на захист від протиправних посягань заходи, передбачені Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві».

Які гарантії захисту трудових прав викривача?

Викривачу(а) та його близьким особам у зв'язку з повідомленням про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» не може бути:

відмовлено у прийнятті на роботу;

звільнено чи примушено до звільнення;

притягнуто до дисциплінарної відповідальності;

піддано з боку керівника або роботодавця іншим негативним заходам впливу (переведення, атестація, зміна умов праці, відмова у призначенні на вищу посаду, зменшення заробітної плати тощо) або загрози таких заходів впливу;

відмовлено в укладенні чи продовженні договору, трудового договору (контракту).

У разі відсторонення викривача від виконання трудових обов'язків не з його вини оплата праці на період відсторонення здійснюється в розмірі середньої заробітної плати працівника за останній рік.

Викривач, його близькі особи, звільнені з роботи у зв'язку з повідомленням підлягають негайному поновленню на попередній роботі (посаді), а також їм виплачується середній заробіток за час вимушеного прогулу, але не більш як за один рік. Якщо заява про поновлення викривача, його близької особи на роботі (посаді) розглядається більше одного року не з їхньої вини, їм виплачується середній заробіток за весь час вимушеного прогулу.

Для захисту прав та представництва своїх інтересів викривач має право:

користуватися всіма видами правової допомоги, передбаченої Законом України «Про безоплатну правову допомогу»;

залучити адвоката самостійно та отримати відшкодування витрат на адвоката та на судовий збір у зв'язку із захистом прав особи як викривача;

на представництво Національним агентством його інтересів в суді.

Які умови отримання винагороди викривачем?

Право на винагороду має викривач, який повідомив про корупційний злочин, активно сприяв його розкриттю, грошовий розмір предмета якого або завдані державі збитки від якого у 5000 і більше разів перевищують розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, установленого законом на час вчинення злочину.

Розмір винагороди становить 10 відсотків від грошового розміру предмета корупційного злочину або розміру завданих державі збитків від злочину після ухвалення обвинувального вироку суду. Розмір винагороди не може перевищувати 3000 мінімальних заробітних плат, установлених на час вчинення злочину.

У випадках повідомлення декількома викривачами різної інформації про один і той самий корупційний злочин, у тому числі інформації, що доповнює відповідні факти, розмір винагороди розподіляється у рівних частинах між такими викривачами.

У кожному випадку суд встановлює конкретний розмір винагороди, що підлягає виплаті, з урахуванням критеріїв персональності та важливості інформації.

У разі відсутності хоча б одного із критеріїв суд прийматиме рішення про відмову у виплаті винагороди.

Викривач має право представляти свої інтереси під час розгляду питання щодо виплати йому винагороди особисто і через представника – адвоката (у тому числі анонімно, але до вирішення питання виплати йому винагороди). З метою захисту персональних даних анонімного викривача після їх розкриття для суду можуть бути здійснені, зокрема, такі заходи безпеки, як забезпечення конфіденційності відомостей про особу та/або закритий судовий розгляд.

Викривач має право оскаржити судові рішення в частині, що стосується його інтересів під час вирішення питання виплати йому винагороди як викривачу.

Винагорода виплачується викривачу за рахунок Державного бюджету України органами державного казначейства за процедурою безспірного списання.

Звертаємо увагу, що право на винагороду не має особа, яка:

- 1) повідомила про корупційний злочин у рамках угоди у кримінальному провадженні або яка є співучасником корупційного злочину, про який вона повідомила;
- 2) повідомила про корупційний злочин як викривач, маючи при цьому можливість для здійснення офіційного повідомлення про виявлений злочин у межах реалізації своїх службових повноважень.

Яка відповідальність за порушення прав викривача?

адміністративна – за незаконне розголошення інформації про викривача, його близьких осіб чи інформації, що може ідентифікувати особу викривача, його близьких осіб, яка стала відома у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень, штраф від 1000 до 2500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на 1 рік (частина друга статті 172-8 Кодексу України про адміністративні правопорушення);

кримінальна – за незаконне звільнення працівника з роботи у зв'язку з повідомленням ним як викривачем про вчинення іншою особою корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» штраф від 2000 до 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років, або виправними роботами на строк до 2 років (частина перша статті 172 Кримінального кодексу України).

Які нові повноваження уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції у сфері захисту викривачів з 01 січня 2020 року?

- організація роботи внутрішніх каналів повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», отримання та організація розгляду повідомленої через такі канали інформації;
- співпраця з викривачами, забезпечення дотримання їхніх прав та гарантій захисту, передбачених законом;
- надання працівникам відповідного органу чи юридичної особи або особам, які проходять у них службу чи навчання, чи виконують певну роботу, методичної допомоги та консультацій щодо повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» та захисту викривачів, проведення внутрішніх навчань з цих питань.

Які нові права уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції у сфері захисту викривачів з 01 січня 2020 року?

вирібувати від інших структурних підрозділів відповідного органу чи юридичної особи документи та робити чи отримувати їх копії;

викликати та опитувати осіб, дій або бездіяльності яких стосуються повідомлені викривачем факти, у тому числі керівника, заступників керівника органу, установи, організації;

звертатися до Національного агентства щодо порушених прав викривача, його близьких осіб; вносити подання керівнику відповідного органу чи юридичної особи про притягнення винних осіб до дисциплінарної відповідальності за порушення Закону України «Про запобігання корупції»;

виконувати інші визначені законом повноваження, спрямовані на всебічний розгляд повідомлень викривачів та захист їхніх прав та свобод.